

Stanje morala, bojne spremnosti i problemi opskrbe u 18. korpusu Srpske vojske Krajine

DARJAN GODIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Rad se temelji na izvornoj arhivskoj građi Srpske vojske Krajine i literaturi. Tema rada je nastanak, razvoj, stanje i teškoće u djelovanju 18. korpusa Srpske vojske Krajine. Naglasak je na problemima logistike, odnosno problemima opskrbe jedinica, medicinske skrbi za ozlijeđene i oboljele vojnike, osiguranja prehrane i smještaja vojnika. Analizira se specifičan položaj 18. korpusa Srpske vojske Krajine i uloga logistike u izgradnji borbenoga morala i bojne spremnosti među njegovim pripadnicima. Osim što nije mogla poduprijeti 18. korpus u izvršavanju bojnih zadataka, logistika nije uspijevala zadovoljiti primarne i sekundarne potrebe njegovih pripadnika. Logistika je bila u lošem stanju zbog općega siromaštva i neimaštine područja, nedostatka školovanoga logističkog kadra i nepostojanja vojne infrastrukture.

Ključne riječi: Srpska vojska Krajine, 18. korpus, logistika, borbeni moral, zapadna Slavonija.

Logističko osiguranje oružanih snaga je skup djelatnosti, mjera i postupaka komandi, štabova i ustanova oružanih snaga kojima se osiguravaju najpovoljniji materijalni i zdravstveni uvjeti za vođenje oružane borbe, život i rad jedinica u ratu. Pretpostavljena komanda odgovorna je za neprestano i pravovremeno logističko osiguranje podčinjenih i dodanih jedinica pod svojom nadležnošću. Logistika oružanih snaga sastoji se od službi tehničkog, intendantskog, sanitetskog, veterinarskog, prometnog, građevinskog i protupožarnog osiguranja.¹

Organizacijsko-ustrojbeni razvoj 18. korpusa Srpske vojske Krajine

Srpska vojska Krajine (SVK) ustrojena je u listopadu 1992. preimenovanjem i preustrojem Teritorijalne obrane Republike Srpske Krajine (RSK). Dotadašnji zonski štabovi Teritorijalne obrane preimenovani su u korpuse, pa je Zonski štab Teritorijalne obrane zapadne Slavonije s komandom u Okučanima preime-

¹ *Pravilo: Pozadinsko obezbeđenje oružanih snaga SFRJ u ratu*, Poverljivo, Savezni sekretarijat za narodnu obranu (dalje: SSNO), Operativna uprava pozadine, 1990., 13., 38.

novan u 18. zapadnoslavonski korpus SVK-a. Zamišljen kao ključni čimbenik obrane okupiranoga područja zapadne Slavonije, korpus je bio sastavljen od jedinica zatečenih na tom području i osjetno manji od ostalih korpusa SVK-a.² U sastavu korpusa bili su Komanda s prištavnim jedinicama, 54. pješadijska brigada sa sjedištem u Okučanima, 51. pješadijska brigada sa sjedištem u Pakracu, 98. pješadijska brigada sa sjedištem u Jasenovcu, 59. odred Daruvar sa sjedištem u Brusniku, 63. odred Podravska Slatina sa sjedištem u Gornjoj Šumetlici, bataljun za intervencije sa sjedištem u Ivanovcu, 91. pozadinska baza sa sjedištem u Staroj Gradiški, 18. mješoviti artiljerijski puk sa sjedištem u Staroj Gradiški te Taktička grupa-1 sa sjedištem u Jasenovcu.³

Potpisivanjem primirja u Sarajevu 2. siječnja 1992. između Republike Hrvatske (RH) i Jugoslavenske narodne armije (JNA) došlo je do prestanka ratnih djelovanja i na području zapadne Slavonije. U proljeće 1992., u skladu s mirovnim planom Cyrusa Vancea, na okupirano područje RH došle su Zaštitne snage Ujedinjenih naroda (*United Nations Protection Force* – UNPROFOR), koje su uspostavile tri zone pod zaštitom Ujedinjenih naroda (*United Nations Protected Area* – UNPA). Područje zapadne Slavonije bilo je obuhvaćeno UNPA zonom Zapad. Vanceovim mirovnim planom bila je predviđena demilitarizacija UNPA zona. Jedinice Teritorijalne obrane RSK-a bile su raspuštene, a vojna oprema i naoružanje stavljeni su u skladišta pod zajedničkim nadzorom UNPROFOR-a i pobunjenih Srba.⁴ Iako je naoružanje bivše Teritorijalne obrane RSK-a bilo u skladištima pod nadzorom UNPROFOR-a, Komanda 18. korpusa uspjela je do kraja veljače 1993. naoružati jedinice oružjem iz tajnih skladišta bez izuzimanja oružja pod nadzorom UNPROFOR-a – popunjenost jedinica naoružanjem iznosila je 70%.⁵ Nakon hrvatske operacije “Maslenica”, koja se dogodila u siječnju 1993., Komanda 18. korpusa zapovjedila je podizanje bojne spremnosti jedinica na najvišu razinu zbog iščekivanja napada hrvatskih snaga na okupirano područje zapadne Slavonije. Povišeno stanje bojne spremnosti trajalo je gotovo cijele 1993. godine. Isto tako, bojna spremnost podizala se i tijekom 1994. godine.⁶ Prema odredbama Zagrebačkoga sporazuma

² Milisav SEKULIĆ, *Knin je pao u Beogradu*, Bad Vilbel, 2001., 35.-38., 112.-113.

³ Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje: HMDCDR), 18. korpus Srpske vojske Krajine (dalje: 18. K SVK), kut. 13, Narodna odbrana, Državna tajna, Spisak jedinica i štabova TO zapadna Slavonija; HMDCDR, 18. K SVK, kut. 13, Narodna odbrana, Državna tajna, Spisak komandi i jedinica 18. korpusa.

⁴ Ante NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih (Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih i vojnih događaja 1990., 1991.-1995./1998.) / Greater Serbia aggression against Croatia in the 1990s (The Republic Croatia and the Homeland War: Overview of political and military developments 1990, 1991-1995/1998)*, Zagreb, 2011., 123., 128.

⁵ HMDCDR, Zonski štab Teritorijalne obrane zapadne Slavonije (dalje: ZnŠTO ZS), kut. 6, Stanje borbene gotovosti u 18. korpusu, referat, Br: 18-117 od 21. 2. 1993.

⁶ Julija BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, Željka KRIŽE GRAČANIN, “Ustroj i djelovanje 18. korpusa Srpske vojske Krajine”, u: *Srpska pobuna u Zapadnoj Slavoniji 1990.-1995. Nositelji, institucije, posljedice*, ur. Ivica Miškulin, Mladen Barač, Slavonski Brod – Zagreb, 2012., 168.-169., 171.-173.

o primirju iz ožujka 1994., dio naoružanja i opreme 18. korpusa ponovno je bio u skladištima pod nadzorom snaga UNPROFOR-a u Staroj Gradiški i Gavrincini.⁷

Prvi komandant 18. korpusa bio je pukovnik Jovan Čubrić. Njega je u veljači 1993. naslijedio pukovnik Milan Čeleketić, koji je na mjestu komandanta ostao do veljače 1994., kada je imenovan komandantom Glavnoga štaba (GŠ) SVK-a. Na mjestu komandanta 18. korpusa naslijedio ga je pukovnik Lazo Babić, koji je ostao komandant korpusa do hrvatske operacije "Bljesak" 1. svibnja 1995., kada je 18. korpus doživio slom.⁸

Zona odgovornosti korpusa bila je 88 kilometara na kopnenom dijelu i 33 kilometra uz rijeku Savu. Dužina zone po osi istok-zapad južno od autoceste bila je oko 25 kilometara, sjeverno od autoceste do 8 kilometara, a po osi sjever-jug od 12 do 33 kilometra. Površina zone bila je oko 488 četvornih kilometara. Autocesta Zagreb – Lipovac i pruga Zagreb – Tovarnik čine komunikacijski snop koji prolazi sredinom zone. Relativno mala dubina i širina prostora omogućivala je hrvatskim postrojbama djelovanje svim topničkim oruđima i napade zrakoplovstvom po cijeloj zoni. U doseg hrvatskoga topništva bila su komandna mjesta korpusa, brigada, skladišta materijalno-tehničkih sredstava i cestovne komunikacije. U zoni je bilo 59 naselja s oko 30 000 stanovnika.⁹ Zapadna Slavonija bila je prometno izolirano područje, što je još više pogoršavalo ionako teško stanje. Jedina veza s ostatkom RSK-a bio je most preko Save u Staroj Gradiški. Ipak, i ta je komunikacija bila otežana jer most preko kanala Nova Sava, koji je uništen 1991., nije bio obnovljen.¹⁰

Teško socijalno-ekonomsko stanje na okupiranom području odrazilo se i na 18. korpus. Brojni su stanovnici napustili područje još tijekom prvih napadnih operacija hrvatskih snaga krajem 1991. godine. Izbjeglo je i mnogo vojnih obveznika, što se negativno odrazilo na popunjenost i bojnu spremnost jedinica.¹¹ Velik problem u 18. korpusu bio je nedostatak ljudstva za popunu jedinica. Prema ratnom rasporedu iz lipnja 1993., korpus je trebao imati 8788 vojnika, podoficira i oficira, a stanje po popuni bilo je 4587 (52%). Prema ratnom rasporedu, korpus je trebao imati 643 oficira, a bilo ih je 226 (35%); podoficira je bilo 381 (99%) od 388.¹² Broj podoficira bio je veći u odnosu na ostali komandni kadar jer su dužnosti nedostajućih podoficira obnašali obični vojnici.¹³ Štabovi i komande nisu bili popunjeni zbog nedostatka komandnoga kadra. Glavni razlog nepopunjenosti

⁷ Ivan BRIGOVIĆ, "Osvrt na operaciju 'Bljesak' u dokumentima Republike Srpske Krajine", *Časopis za suvremenu povijest*, 1/2009., br. 1, 46.

⁸ J. BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, Ž. KRIŽE GRAČANIN, *n. dj.*, 166.

⁹ HMDCDR, ZnŠTO ZS, kut. 10, Mobilizacijska procena, zaključci, Strogo povjerljivo broj 40/1-5 od 13. 4. 1992.

¹⁰ Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1991.-1995.*, Zagreb, 2005., 422.-423.

¹¹ HMDCDR, ZnŠTO ZS, kut. 10, Mobilizacijska procena, zaključci, Strogo povjerljivo broj 40/1-5 od 13. 4. 1992.

¹² HMDCDR, 18. K SVK, kut. 74, Referat o stanju borbene gotovosti 18. korpusa, broj 18-573 od 16. 6. 1993.

¹³ M. SEKULIĆ, *n. dj.*, 101.

bila su neriješena osnovna statusna pitanja, nepostojanje vojnih stanova i niska primanja komandnoga kadra.¹⁴

Uz posredovanje međunarodne zajednice, 2. prosinca 1994. hrvatske vlasti i krajinski Srbi potpisali su Gospodarski sporazum. Bitan dio sporazuma odnosio se na otvaranje autoceste Zagreb – Lipovac, koja je dijelom prolazila okupiranim područjem zapadne Slavonije. Nakon potpisivanja sporazuma autocesta je puštena u promet 21. prosinca 1994. godine. U početku je bila otvorena za promet od 6 do 18 sati, a cjelodnevna upotreba trebala je započeti 6. siječnja 1995. godine.¹⁵

Otvaranjem autoceste došlo je do golemog porasta kriminalnih radnji vezanih uz krijumčarenje svih vrsta roba. Mnogi su počeli krijumčariti gorivo koje su nabavljali na neokupiranom području Hrvatske, vidjevši u tome priliku za veliku zaradu. Da bi spriječila krijumčarenje, u koje su bili umiješani i visoki vojni dužnosnici, Vlada RSK-a odredila je 21. siječnja 1995. da autocestu trebaju nadzirati pripadnici Sekretarijata unutrašnjih poslova (SUP) Okučani. Ipak, krijumčarenje nije prestalo jer su se u njega uključili i pripadnici SUP-a. Zbog sudjelovanja pripadnika SUP-a u krijumčarenju Komanda 18. korpusa povjerala je nadzor nad autocestom pripadnicima 54. pješadijske brigade, čija je zona odgovornosti otvaranjem autoceste presječena popola. Time je srpski sustav obrane bio narušen. Pobunjeni su Srbi 24. travnja 1995. zatvorili autocestu na 24 sata, nakon čega je ponovno otvorena za promet. Nakon incidenta na benzinskoj postaji kod Nove Gradiške 28. travnja 1995., pripadnici SVK-a pucali su po vozilima koja su prolazila dijelom autoceste pod srpskim nadzorom, zbog čega je ona ponovno zatvorena. Unatoč obećanjima pobunjenih Srba da će otvoriti autocestu za promet, to se nije dogodilo. To je bio izravni povod za pokretanje hrvatske operacije "Bljesak".¹⁶ Unatoč ratnomu planu "Gvozd" iz veljače 1995., prema kojem se 18. korpus trebao braniti tri do pet dana od eventualnog napada hrvatskih snaga,¹⁷ hrvatske su snage uz minimalne napore i bez većih žrtava slomile otpor 18. korpusa i oslobodile okupirano područje zapadne Slavonije.

Problemi u organizaciji i djelovanju korpusa

Bojna spremnost i operativna sposobnost za izvršavanje zadataka 18. korpusa bila je na niskoj razini. Nepostojanje vojne infrastrukture, neobučenosť ljudstva, nepopunjenost sustavima veze i ograničeni izvori za popunu ljudstvom nisu omogućivali uspješno provođenje vojnih zadataka.

Korpus nije posjedovao materijalnu bazu obuke naslijeđenu od bivše JNA jer u zoni odgovornosti korpusa nije bilo vojne infrastrukture (vojarne, skladišta, vojna

¹⁴ HMDCCR, ZnŠTO ZS, kut. 11, inv. br. 1-3-208-65, Osnovni problemi organizacije i funkcionisanja prostora srpske oblasti odbrane Zapadna Slavonija, analiza, Str. pov. br. 204-3 od 2. 1. 1993.

¹⁵ I. BRIGOVIĆ, *n. dj.*, 41.-42.

¹⁶ *Isto*, 43.-45.

¹⁷ *Isto*, 49.

vježbališta, strelišta). Nije raspolagao ni nastavnim sredstvima za obuku (školsko oružje, streljivo, priručnici). Veoma je malen broj aktivnih vojnih osoba odnosno oficira i podoficira bio osposobljen za bilo kakvo provođenje vojne obuke. Zbog nedostatka primjerene obuke taktička osposobljenost jedinica bila je jako niska. Komanda korpusa pokušavala je riješiti problem obuke u suradnji s Vojskom Republike Srpske (VRS) i Vojskom Jugoslavije (VJ). Vojni su obveznici slani u jedinice 1. krajiškog korpusa VRS-a i 36. mehaniziranu brigadu VJ-a iz Subotice, gdje su ih obučavali.¹⁸

Organiziranje i djelovanje korpusa bilo je izravno ugroženo nepostojanjem zakona o obrani, zakona o SVK-u i neriješenim pitanjima financiranja i opremanja. Nesposobnost civilnih vlasti u organizaciji prihvata, smještaja i prehrane te nebriga za ranjenike, invalide i obitelji poginulih vojnika porazno su djelovale na moral pripadnika korpusa. Loša mobilizacijska spremnost mogla se popraviti jedino eksteritorijalnom popunom vojnim obveznicima koji su izbjegli s područja zapadne Slavonije u druge dijelove RSK-a i Saveznu Republiku Jugoslaviju (SRJ).¹⁹ Vojni obveznici koji su dolazili iz SRJ-a bili su neobučeni, bez vojne opreme i pribora za osobnu higijenu. Dio obveznika bio je zdravstveno nesposoban. Većina nije znala kamo ih vojne vlasti SRJ-a šalju i koliko će ostati. Komanda korpusa, iako je imala stalnu potrebu za novim vojnim obveznicima, nije mogla organizirati prihvata, zdravstvenu zaštitu i sredstva za osobnu higijenu. Također je postojala velika mogućnost da se vojni obveznici ne vrate s redovnog dopusta u jedinicu.²⁰

Pozadinsko osiguranje nije bilo u stanju pratiti ni minimalne zahtjeve jedinica korpusa u vezi s materijalno-tehničkim sredstvima koja bi dovela do podizanja razine bojne spremnosti. U izvješću Komande korpusa od 2. siječnja 1993. Vladi RSK-a stoji da korpusu nedostaje minobacača, bestrzajnih i protuzrakoplovnih topova, protuoklopnih oruđa i snajperskih pušaka. Posebno je bio izražen nedostatak streljiva za pješačko naoružanje. Potpuno je bilo nestalo streljiva za pištolje. Za jurišnu pušku M70 (jugoslavenska verzija kalašnjikova) i njezine inačice, glavno formacijsko oružje u jedinicama, nedostajalo je preko 90% potrebnih količina streljiva. Nedostajalo je motornih vozila za vuču topničkih oruđa.²¹ Nema pokazatelja da se stanje poslije promijenilo naposljetku.

Problemi logističkoga osiguranja

Većinu materijalno-tehničkih sredstava 18. korpus dobivao je preko 91. pozadinske baze Stara Gradiška, koja se opskrbljivala iz 75. pozadinske baze GŠ SVK-a u

¹⁸ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 74, 18. Korpus, razno, 1993.-1995., Referat o stanju borbene gotovosti 18. korpusa, Str. pov. br. 18-387 od 12. 5. 1993.

¹⁹ HMDCDR, ZnŠTO ZS, kut. 11, Osnovni problemi organizacije i funkcionisanja prostora srpske oblasti odbrane Zapadna Slavonija, analiza, Str. pov. br. 204-3 od 2. 1. 1993.

²⁰ HMDCDR, 98. pješadijska brigada Srpske vojske Krajine (dalje: 98. pbr. SVK), kut. 5, Informacije o razgovoru sa vojnim obveznicima koji su popunili dio naše jedinice, a došli su iz SRJ, Pov. br. 32-14 od 28. 2. 1994.

²¹ HMDCDR, ZnŠTO ZS, kut. 11, Osnovni problemi organizacije i funkcionisanja prostora srpske oblasti odbrane Zapadna Slavonija, analiza, Str. pov. br. 204-3, Okučani, od 2. 1. 1993.

Kninu i 87. pozadinske baze u Čerkezovcu. Osim jedinica korpusa, 91. pozadinska baza opskrbljivala je i jedinice SUP-a na području zapadne Slavonije. Prednost u opskrbi i održavanju imale su jedinice na prvoj borbenoj crti.²² Tehničko osiguranje organizirala je i planirala tehnička služba korpusa. Osnovno održavanje i lakše popravke jedinice su trebale izvoditi same, a generalni remont sredstava trebao se obavljati preko GŠ SVK-a. Intendantsko osiguranje provodilo se preko intendantske službe. Izvantrupne rezerve hrane, logorske opreme, odjeće i obuće čuvala su se u 91. pozadinskoj bazi. Sanitetsko osiguranje obavljala je sanitetska služba. Osnovna zdravstvena zaštita bila je organizirana na razini korpusa. Sanitetska služba 18. korpusa bila je suočena s velikim teškoćama u svojem radu jer u zoni odgovornosti korpusa nije bilo kadrova ni ustanova za obavljanje specijalističkih, laboratorijskih i dijagnostičkih pregleda. Specijalistički pregledi i zbrinjavanje teže ozlijeđenih i bolesnih vojnika provodili su se osloncem na bolnice u Bosanskoj Gradiški i Banjoj Luci u Republici Srpskoj, u kojima su ozlijeđeni i oboljeli morali unaprijed plaćati medicinske usluge, što je izazivalo veliko nezadovoljstvo pripadnika korpusa jer većina nije imala novca za to.²³ Sanitetska materijalna sredstva korpus je dobivao od 91. i 75. pozadinske baze. Hitne potrebe za sanitetskim sredstvima korpus je zadovoljavao preko pozadinske baze 1. krajiškog korpusa VRS-a u Banjoj Luci. Veterinarsko osiguranje obavljala je veterinarska služba organizirana na razini Komande korpusa. Pregled namirnica životinjskoga podrijetla i zbrinjavanje ozlijeđene i uginule stoke provodili su se u suradnji s civilnim veterinarskim službama na području odgovornosti korpusa. Prometno osiguranje obavljala je prometna služba organizirana na razini Komande korpusa. Poslove i zadatke vezane uz prometnu službu provodile su prometne jedinice korpusa vlastitim sredstvima i dijelom osloncem na mogućnosti prometnih i prijevoznih poduzeća na području zapadne Slavonije. Motorna vozila nabavljala su se preko GŠ SVK-a.²⁴ Građevinska služba u korpusu nije postojala jer na području zone odgovornosti korpusa nije bilo vojne infrastrukture ni vojnih stanova.²⁵ Pripadnici korpusa bili su smješteni u privatnim, javnim i gospodarskim objektima. Protupožarno osiguranje nije postojalo zbog slabe tehničke opremljenosti sredstvima za gašenje požara i nepopunjenosti vojnicima za poslove vatrogasaca.²⁶

Pozadinsko osiguranje 18. korpusa bilo je opterećeno problemima u svim segmentima. Glavni problemi s logistikom bili su opća neimaština u RSK-u, otežana opskrba, uništeni privredni resursi i slaba uvezanost u sustav logističkoga osigura-

²² HMDCCR, 18. K SVK, kut. 45, Objašnjene po vidovima Po Ob-u, Prilog br. 3; HMDCCR, 18. K SVK, kut. 13, Šema pozadinskog obezbeđenja komande i jedinica 18. korpusa, Prilog br. 1.

²³ HMDCCR, 18. K SVK, kut. 11, Sanitet Komanda, Problemi u radu SnSl 18. korpusa, dostavlja, Pov. br. 15-100 od 5. 4. 1994.

²⁴ HMDCCR, 18. K SVK, kut. 45, Objašnjene po vidovima Po Ob-u, Prilog br. 3.

²⁵ HMDCCR, 18. K SVK, kut. 18, Referat po pozadini u 18. korpusu, Str. pov. br. 10-1296 od 7. 12. 1993.; HMDCCR, 18. K SVK, kut. 74, 18. Korpus, razno, 1993.-1995., Referat o stanju borbene gotovosti 18. korpusa, Str. pov. br. 18-387 od 12. 5. 1993.

²⁶ HMDCCR, 18. K SVK, kut. 154, 91. pozadinska baza (dalje: 91. PoB), Izveštaj o požaru u kasarni Stara Gradiška, Pov. br. 383-01 od 15. 10. 1994.

nja prema nadređenoj komandi. Komanda korpusa često je tražila pomoć u materijalno-tehničkim sredstvima od ostalih korpusa SVK-a. Iako su pojedini korpusi imali višak traženih sredstava, ipak ih nisu željeli ustupiti 18. korpusu.²⁷ Nepovoljno stanje materijalno-tehničkih sredstava bilo je posebno izraženo u 18. mješovitom artiljerijskom puku, koji je jedinicama korpusa trebao pružati vatrenu potporu. Održavanje topničkih oruđa bilo je otežano zbog nedostatka rezervnih dijelova, posebnih alata i pribora. U tenkovskoj četi, koja je bila dio artiljerijskoga puka, svi su tenkovi bili u voznom stanju, ali tehnički neispravni. Tenkovima je nedostajala tehnička dokumentacija i pribor za maskiranje. Na svim je tenkovima bilo potrebno obaviti debakarizaciju cijevi.²⁸ Neorbena vozila artiljerijskoga puka bila su u voznom stanju, ali također tehnički neispravna. Na većini vozila bile su uništene zaštitne pokrivke. Najveći je problem bio nedostatak akumulatora, a postojeći akumulatori namijenjeni motornim vozilima puka nisu bili ispravni.²⁹ Prema izvješću (bez nadnevka i godine) načelnika prometne službe upućenom Komandi korpusa, vozni park 18. korpusa bio je opterećen neispravnošću i nedostatkom vozila prema ratnoj formaciji – imao je 236 (27,7%) od predviđenih 850 vozila. Većinu voznoga parka činila su teretna vozila TAM 4500/5000, starija od 20 godina, koja su se često kvarila i za koje je bilo teško nabaviti rezervne dijelove. U boljem stanju bila su vozila TAM 150 jer su bila novije proizvodnje. Nesređenost voznoga parka uzrokovala je teškoće u održavanju vozila i nabavi rezervnih dijelova.³⁰ Rad komandi i jedinica korpusa, osim nedostatka materijalno-tehničkih sredstava, bio je otežan i čestim nestancima električne energije. Komande i jedinice bile su prisiljene opskrbljivati se električnom energijom iz agregata, kojih nije bilo dovoljno. Nedostatak agregata pokušavao se nadoknaditi molbama za donaciju. Komanda korpusa uputila je 27. travnja 1993. molbu poduzeću "Sever" iz Subotice (SRJ) da im donira agregate. U molbi se kaže da je zbog neredovite opskrbe električnom energijom rad komandi i jedinica otežan. Posebno je bio otežan rad korpusne ambulante, koja zbog nedostatka agregata nije mogla pregledavati i liječiti vojnike.³¹

Nedostatak pogonskoga goriva dodatno je opterećivao korpus u aktivnostima. Pomoćnik komandanta korpusa za logistiku u izvješću bez nadnevka i godine Komandi korpusa piše da je opskrbljenost pogonskim gorivom jako loša i da se troše rezerve. Zbog trošenja rezervi Korpus nije imao dovoljno pogonskoga goriva ni za jedan dan borbenih djelovanja. Dodatni je problem bila odobrena mjesečna

²⁷ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 55, 18. Korpus, planovi 1993., Stanje po pozadini.

²⁸ Debakarizacija je postupak uklanjanja nataloženih čestica bakra na unutarnjoj površini cijevi topa koje se talože prilikom opaljenja topa. Neuklanjanjem čestica dolazi do naprežanja cijevi i povećane nepreciznosti topa, *Vojni leksikon* (dalje: VL), Beograd, 1981., 48., 96.

²⁹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 87, 91. PoB, Stanje TMS, izvještaj, Pov. br. 28-974-01 od 20. 9. 1994.

³⁰ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 55, 18. Korpus, naređenja, popisi, zahtjevi, Prilog za referisanje po SbOb.

³¹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 74, 18. Korpus, izvještaji, pregledi stanja..., Pomoć u agregatu, traži, Pov. br. 10-833 od 27. 7. 1993.

količina pogonskoga goriva, koja se, osim što nije bila dostatna, nije na vrijeme isporučivala korpusu.³² Uz problem nestašice pogonskoga goriva bio je izražen i problem neplanskoga korištenja motornih vozila. Pomoćnik komandanta za logistiku u izvješću bez nadnevka i godine Komandi korpusa žali se na neprimjeren odnos prema motornim vozilima, gorivu i mazivima. Dalje kaže da ima slučajeva neplanskoga korištenja motornih vozila, njihova samovoljnog korištenja bez dopuštenja komandi i bez potrebne dokumentacije.³³ Nema naznaka da se stanje s motornim vozilima u korpusu poboljšalo sve do njegova sloma u svibnju 1995. godine.

Iako je Komanda 18. korpusa učinila mnogo da bi sustav logističkoga osiguranja na razini cijeloga korpusa bio djelotvoran – razrađen je i postavljen tako da djeluje od pozadinske baze prema podčinjenim jedinicama – sustav nije mogao normalno djelovati i opskrbljivati ljudstvo potrebnim materijalno-tehničkim sredstvima jer je cijeli SVK bio u istim problemima, preživljavao je od onoga što je preostalo od JNA i od pomoći iz SRJ-a.³⁴ Zbog loše popunjenosti stručnim i obrazovanim vojnim kadrom, prije svega aktivnim vojnim osobama, logističke službe nisu mogle učinkovito izvršavati zadatke iz svoje domene. U referatu Komande korpusa o stanju logistike od 7. prosinca 1993. stoji: “U nedostatku aktivnog kadra (samo u tehničkoj službi nedostaje upravnog kadra šest oficira ranga poručnik-major) izvršili smo popunu rezervnim sastavom, a u nedostatku i ovog kadra išli smo na to da jedan starešina obavlja dvije dužnosti. Nešto se stanje poboljšalo dolaskom jednog broja aktivnih starešina u sastav Korpusa, ali još uvek nismo niti 60% popunjeni kvalitetnim kadrom.”³⁵ Slabu popunjenost osposobljenim logističkim kadrom Komanda je pokušala povećati slanjem vojnika na tečajeve i izobrazbu u Tehničko-remontni zavod Čačak (SRJ). Tehnička služba korpusa imala je samo šest osposobljenih mehaničara (dva za pješačko naoružanje, dva za topničko naoružanje i dva za sustave veze). Preostalo osoblje tehničke službe bilo je priučeno i nije bilo u stanju obavljati složenije popravke i održavati vojnu opremu i naoružanje.³⁶

Intendantska služba korpusa, čiji je zadatak bio opskrba jedinica intendantskim materijalnim sredstvima (hrana, piće, higijenski pribor, odjeća i obuća), nije mogla osigurati dostatne količine sredstava. Nedostatak intendantskih materijalnih sredstava imao je utjecaj na moral pripadnika 18. korpusa. Pojedini su vojnici oskudicu rješavali tako što su od pripadnika UNPROFOR-a tražili osnovne potrepštine (cigarete, hranu i sl.).³⁷ S problemom nedostatnog intendantskog osiguranja bio je upoznat i GŠ SVK-a. Pomoćnik komandanta 18. korpusa za logistiku izvijestio je

³² HMDCDR, 18. K SVK, kut. 18, Problemi PoOb-a.

³³ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 150, Referisanje po pozadini.

³⁴ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 18, Prilog za referisanje po PoOb, dostavlja.

³⁵ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 18, Referat po pozadini u 18. korpusu, Str. pov. br. 10-1296 od 7. 12. 1993.

³⁶ *Isto.*

³⁷ *Pravilo: Pozadinsko obezbeđenje oružanih snaga SFRJ u ratu, 47.*; J. BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, Ž. KRIŽE GRAČANIN, *n. dj.*, 168.

30. srpnja 1993., na savjetovanju o problemima logistike GŠ SVK-a, o problemima u svim segmentima osiguranja. U izvješću stoji: "... nedostatak int. opreme, posebno uniformi za oblačenje boraca, obuće i ostale opreme, uz konstataciju da svega 30% od brojnog stanja ima bilo kakvu kompletnu uniformu, ostali su u civilnim odijelima pretežno dobivenim od Crvenog križa 60% boraca nemaju nikakvu obuću. Imamo slučajeva vezanja đonova cipela špagom da ne otpadnu, na prvim linijama. Nemamo čarapa itd. Nedostatak donjeg veša kojeg nismo nikako dobili. Smještaj boraca: kreveti, dušeci, podmetači i sl. Nedostatak sredstava za održavanje lične higijene."³⁸ Iako je RSK izdvajao znatna proračunska sredstva za potrebe SVK-a, jedinice korpusa i dalje su oskudijevale u potrošnom materijalu.³⁹ U izvješću 18. mješovitog artiljerijskog puka Komandi korpusa od 17. studenoga 1994. piše: "Do sada smo se snalazili na razne načine i kancelarijski materijal obezbeđivali kod raznih sponzora, kako smo iscrpili sve izvore, a ostali smo bez kancelarijskog materijala molimo da nam odobrite prema mogućnostima sledeće: pelir papir, selotep, sveske, obične olovke, ulošci za hemijske olovke..."⁴⁰

Za potporu u provođenju bojnih zadataka dio jedinica korpusa posjedovao je konje i pse. Tako je 51. pješadijska brigada u svojem sastavu imala pse čuvare, koji su bili u lošem stanju zbog loše i nedostatne prehrane. U izvješću od 2. srpnja 1993. komanda brigade upozorila je Komandu korpusa da su psi u veoma lošem stanju, da ne jedu i da najveći dio vremena prespavaju. Dalje u izvješću komanda brigade upozorava na to da će psi uginuti ako se ne osigura veterinarska skrb i primjerena prehrana.⁴¹ Intendantska služba korpusa u izvješću od 22. srpnja 1993. Komandi korpusa o provedenom nadzoru u 51. pješadijskoj brigadi nigdje nije spomenula loše stanje pasa. U izvješću stoji: "Jedinica poseduje vojne pse koji su u relativno dobrom i zadovoljavajućem stanju. Određeni problemi po pitanju ishrane pasa stvaraju se zbog neraspolaganja sa specijalnom hranom za pse."⁴² Pedeset deveti odred imao je psa čuvara koji je bio lošeg zdravstvenog stanja i nekoliko je puta primao veterinarsku pomoć. Pas se hranio isključivo hranom namijenjenom ljudstvu odreda.⁴³ Konji iz 1. pješadijskog bataljuna 98. pješadijske brigade, koji su zbog uštede goriva dostavljali hranu na položaje umjesto kamiona, bili su zaraženi parazitima.⁴⁴

³⁸ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 52, Izvještaj o učešću na referisanju po PoOb-u, dostavlja, Pov. br. 10-864 od 4. 8. 1993.

³⁹ N. BARIĆ, *n. dj.*, 281., 407.

⁴⁰ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 87, 91. PoB, Potrebe kancelarijskog materijala, zahtev, Int. br. 28-1211-01 od 17. 11. 1994.

⁴¹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 74, 18. Korpus, izvještaji, pregledi stanja..., Komanda 51. pješadijske brigade SVK, Izveštaj o stanju pasa čuvara, dostavlja se, Pov. br. 83-410/93, Pakrac, od 2. 7. 1993.

⁴² HMDCDR, 18. K SVK, kut. 19, Nerazvrstani spisi, Redovni pregled i kontrola službe InOb u jedinici 51. pbr, Pov. br. 16-216 od 22. 7. 1993.

⁴³ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 19, Nerazvrstani spisi, Redovni pregled i kontrola službe InOb u jedinici 59. odred, Pov. br. 226/93-16 od 25. 7. 1993.

⁴⁴ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 3, Inv. br. 2-4, Zahtev za izlazak veterinaru u 1. pb. Rajčići, Br. 7-III/96 od 8. 3. 1995.

Problemi prehrane

Prema normama JNA, prehrana je unošenje u organizam hranjivih tvari hranom radi podmirenja njegovih potreba u energiji i tvarima nužnim za održavanje životnih funkcija. Prehrana vojnika je pravilna kada podmiruje njegove energetske potrebe. Energetska potreba vojnika je ona količina energije koju vojnik treba dnevno dobiti da bi bez posljedica za zdravlje mogao izvršiti sve zadatke. Prema pravilima JNA, prosječni dnevni utrošak iznosi oko 3500 kcal, a u borbi 4000-4200 kcal. Nedovoljna prehrana izaziva opadanje psihofizičke kondicije i otpornosti organizma. Pripremljeni obroci moraju biti zdravstveno ispravni, kvalitetni, ukusni i u skladu s ekonomskim mogućnostima.⁴⁵

Za opskrbu 18. korpusa namirnicama bila je zadužena 91. pozadinska baza. Glavni izvori popune bili su kupovina na tržištu, robne rezerve, humanitarna pomoć i ratni plijen.⁴⁶ Zbog problema u opskrbi prehranbenim proizvodima prehrana ljudstva svela se na dva obroka dnevno, bila je jednolična i bez mesa. U izvješću 2. pješadijskog bataljuna 98. pješadijske brigade komandi brigade od 18. svibnja 1993. stoji: "S obzirom da je dan duži vojska traži tri obroka dnevno, a traže da se barem pojača za sada ovaj obrok, malo im je hrane a i kvalitet nije zadovoljavajući."⁴⁷ Komanda korpusa pokušala je nabaviti potrebne količine hrane na račun prehrane izbjeglica, u čije je ime preuzimala hranu kod Crvenoga križa. Isto se tako tražila pomoć u prehrani od donatora i stanovništva.⁴⁸ U zahtjevu za pomoć Komande korpusa od 20. srpnja 1993. poduzeću "Žitobačka" iz Kule (SRJ) piše: "Već pet mjeseci nismo u mogućnosti borcima obezbediti tri obroka dnevno. Dva obroka koja uspevamo obezbediti ne zadovoljavaju minimum kalorične vrednosti. Pored nedostatka mesa, masti i ostalih mesnih prerađevina kao i povrća suočeni smo sa neimaštinom brašna i svih vrsta tjestenine."⁴⁹ Cijele jeseni 1993. pripadnici 51. pješadijske brigade dobili su meso u obroku samo tri do četiri puta, i to kao dar imućnijih pojedinaca.⁵⁰

U jedinicama korpusa hrana se pripremala u terenskim uvjetima, u pokretnim kuhinjama različitih modela i starosti. Sve su pokretne kuhinje bile slabo održavane i s dosta tehničkih nedostataka. Referent za opće poslove korpusa izvijestio je Komandu korpusa o obilasku vojnih kuhinja i skladišta hrane 26.

⁴⁵ "Energetske potrebe vojnika", VL, 130.; "Ishrana", VL, 188.; *Pravilnik o ishrani u Jugoslovenskoj narodnoj armiji u miru*, Interno, Intendantska uprava SSNO, 1986., 6.

⁴⁶ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 45, Objašnjene po vidovima Po Ob-u, Prilog br. 3.

⁴⁷ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 145, 18. Korpus, referat o stanju, naredbe..., Informacije i predlog za poboljšanje socijalnog položaja pripadnika SV Zapadna Slavonija; HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 14, Redovni dnevni borbeni izvještaj, Komanda 2. pb. od 18. 5. 1993.

⁴⁸ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 18, Prilog za referisanje po PoOb, dostavlja.

⁴⁹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 74, 18. Korpus, izvještaji, pregledi stanja..., Zahtjev za humanitarnu pomoć, dostavlja, Pov. br. 16-212 od 20. 7. 1993.

⁵⁰ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 46, RSK Ministarstvo odbrane, Izveštaj materijalno-financijske inspekcije MO RSK, br. Sp-1595-1, Knin, od 17. 12. 1993.

i 27. svibnja 1993., a u izvještaju piše da su kuhinje autoprikolice stare preko 30 godina i većinom neispravne. Također, namirnice se nisu primjereno čuvale zbog nedostatka ili neprimjerenog skladišnog prostora. Kuharsko je osoblje bilo neuredno i nije održavalo čistoću kuhinja, kuhinjskoga pribora i skladišnog prostora s namirnicama, što je dovelo do pitanja zdravstvenu ispravnost hrane. U 91. pozadinskoj bazi kruh se čuvao u neprimjerenim uvjetima i zagađivali su ga glodavci.⁵¹ Pozadinska baza, koja je bila glavni opskrbljivač jedinica namirnicama, i sama je od dobavljača ponekad dobivala pokvarene namirnice. U izvješću komisije za sanitetski pregled namirnica Komandi korpusa od 7. svibnja 1993. stoji da je u pozadinsku bazu stiglo 410 kilograma kranjskih kobasica za prehranu ljudstva, od čega je 171 kilogram bio pokvaren. Ostatak kobasica poslan je na mikrobiološku analizu.⁵² Prehrambene namirnice koje su stizale u jedinice iz pozadinske baze često su bile zdravstveno neispravne. Komanda 59. odreda žalila se u izvješću o stanju logistike od 4. kolovoza 1994. Komandi korpusa na nedostatak hrane za doručak. Sir koji je bio stigao bio je pokvaren, pa pripadnici odreda nisu dobili doručak.⁵³ U sljedećem izvještaju za Komandu korpusa od 6. rujna 1994. komanda 59. odreda žalila se na kvalitetu svježega kupusa koji su dobili prethodnoga dana. Kupus je bio u veoma lošem stanju jer su glavice izvana bile potpuno trule i kao takve neprimjerene za prehranu.⁵⁴ Tijekom 1994. SVK je imao velikih teškoća s financiranjem redovne prehrane svojih pripadnika. Iako se 70% proračuna SVK-a trošilo na prehranu, mnogi su dobavljači obustavili isporuku namirnica zbog nepodmirenih dugovanja. Iako je korpus imao znatne teškoće u osiguravanju dovoljnih količina hrane za svoje pripadnike, pojedine su jedinice u izvještajima prikazivale veće brojno stanje ljudstva za prehranu od stvarnoga broja, zbog čega je dolazilo do neravnomjernog raspoređivanja i otuđivanja hrane.⁵⁵ Komanda je zapovjedila racionalnije korištenje namirnica i vođenje detaljnih popisa brojnoga stanja ljudstva na prehrani. Ostaci hrane i kuhinjski otpad morali su se prodavati licitacijom.⁵⁶ Također je zapovjedbno postavljano straža ispred skladišta hrane i obavezno zaključavanje ulaznih vrata,⁵⁷ vjerojatno radi sprečavanja krađe namirnica iz

⁵¹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 74, 18. Korpus, izvještaji, pregledi stanja..., Izveštaj o obilasku kuhinja i skladišta artikala hrane u Mlaci, Jasenovcu, Ivanovcu, Rogoljima i Staroj Gradišci.

⁵² HMDCDR, 18. K SVK, kut. 74, 18. Korpus, izvještaji, pregledi stanja..., Izveštaj komisije u sanit. pregledu namirnica, dostavlja, od 7. 5. 1993.

⁵³ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 127, 59. odred, Redovni PoOb izveštaj, dostavlja, Pov. br. 33-51 od 4. 8. 1994.

⁵⁴ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 127, 59. odred, Redovni PoOb izveštaj, dostavlja, Pov. br. 33-60 od 6. 9. 1994.

⁵⁵ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 55, Intendantsko obezbeđenje.

⁵⁶ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 136, 18. MAP, Smanjenje pripadanja mesa svežeg i suvomesnatih proizvoda u ishrani, dostavlja, 16-1/33 od 4. 11. 1994.

⁵⁷ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 150, 91. PoB mjesečni izvještaji, intendantska materijalna sredstva, Racionalno trošenje i štednja artikala hrane, naređenje, 16-546 od 6. 7. 1994.

skladišta. Nestašicu prehrambenih proizvoda Komanda korpusa pokušala je ublažiti osnivanjem vojnih ekonomija na razini korpusa i jedinica. Rad ekonomija nije bio uređen propisima, što je otežavalo proizvodnju hrane. Vlastitom proizvodnjom korpus je osiguravao oko 60% svih potreba za povrćem osim kupusa.⁵⁸ Ipak, dio ljetine ostajao je neubran zbog nedostatka mehanizacije, prijevoznih sredstava i pogonskoga goriva. Zbog nestašice poljoprivrednoga repromaterijala na pojedinim ekonomijama nije obavljena jesenska sjetva,⁵⁹ a ondje gdje je sjetva obavljena prinosi su bili manji od očekivanog zbog nekvalitetnog sjemenskog materijala i kašnjenja s radovima.⁶⁰ Zbog nemoći intendantske službe da osigura intendantska materijalna sredstva pojedine su se jedinice same snalazile u nabavi namirnica. Pripadnici 98. pješadijske brigade lovili su ribu na kanalu Strug. Pomoć u hrani brigadi su davali Srpska pravoslavna crkva i Kolo srpskih sestara.⁶¹ Komanda 98. pješadijske brigade zbog nedostatnih novčanih sredstava mijenjala je rakiju, proizvedenu na vojnoj ekonomiji, za umjetno gnojivo Poljoprivredne zadruge Okučani da bi brigada mogla obaviti planiranu sjetvu na vojnoj ekonomiji.⁶² U toj se brigadi nalazio i određeni broj ovaca za prehranu, koje uopće nisu imale veterinarsku zaštitu.⁶³

Hrana se u svim kuhinjama pripremala prema recepturama i pravilnicima JNA, koji su bili prilagođeni raspoloživoj količini namirnica.⁶⁴ Usporedbom je-lovnika između JNA i SVK-a vidljive su razlike u količinama hrane u pojedinom obroku. Iako su se jela pripremala prema recepturama JNA, normativi su u SVK-u bili smanjeni zbog mjera štednje i nedostatka namirnica. Smanjenje normativa namirnica u obrocima i nepostojanje trećega obroka imali su izravan utjecaj na psihofizičko stanje i moral vojnika jer energetske potrebe od 3500 kcal nisu bile zadovoljene.

⁵⁸ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 18, Problemi PoOb-a.

⁵⁹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 18, Referat po pozadini u 18. korpusu, Str. pov. br. 10-1296 od 7. 12. 1993.

⁶⁰ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 18, Komanda 18. korpusa, Izvještaj sa vojne ekonomije Stara Gradiška, dostavlja, Pov. br. 28-1013-01 od 30. 9. 1994.

⁶¹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 46, RSK Ministarstvo odbrane, Izveštaj materijalno-finan-cijske inspekcije MO RSK, dostavlja, br. Sp-1595-1, Knin, od 17. 12. 1993.

⁶² HMDCDR, 18. K SVK, kut. 55, 18. Korpus, 98. pbr. SVK, Kompenzacija rakije iz 98. brigade za umetno gnojivo, dostavlja, Int. br. 4-1 od 4. 1. 1994.

⁶³ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 3, Inv. br. 2-4, Zahtev za izlazak veterinaru u 1. pb. Rajčići, Br. 7-III/96 od 8. 3. 1995.

⁶⁴ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 49, 98. pbr., Posebna jedinica milicije, Organizacija rada u kuhinji, naređenje, Pov. br. 72-2/92 od 5. 8. 1992.

Tablica 1. Usporedba normativa namirnica na primjeru jelovnika za doručak JNA i SVK-a⁶⁵

JNA		SVK	
Sadržaj obroka	Pripadanje po osobi/grama	Sadržaj obroka	Pripadanje po osobi/grama
čaj	4	čaj	0,15
sir	100	sir	–
marmelada	30	marmelada	0,5
šećer	40	šećer	0,2

Tablica 2. Usporedba normativa namirnica na primjeru jelovnika za ručak JNA i SVK-a⁶⁶

JNA		SVK	
Vinogradarski krumpir	Pripadanje po osobi/grama	Vinogradarski krumpir	Pripadanje po osobi/grama
Naziv namirnice		Naziv namirnice	
krumpir svježi	300-400	krumpir svježi	250
luk crni svježi	20	luk crni svježi	14
mrkva svježa	10-20	mrkva svježa	10
mahune konzervirane	30-50	mahune konzervirane	30
đuveč konzervirani	70-100	đuveč konzervirani	70
meso sirovo	100	meso sirovo	80
mast-ulje	15	mast-ulje	10
brašno pšenično	8-10	brašno pšenično	8
luk bijeli svježi	2	luk bijeli svježi	2
paprika u prahu	0,2	paprika u prahu	0,2
papar	0,1	papar	–
peršinov list	1	peršinov list	1
dodatak jelima	1	dodatak jelima	1
sol	po želji	sol	po želji
Normativom je bilo predviđeno oko 7 dl jela.		Normativom je bilo predviđeno oko 5 dl jela.	

⁶⁵ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 74, 18. Korpus, izvještaji, pregledi stanja..., Pregled potrebnih vrsta i količina artikala hrane za pripremu doručka za 30 dana na brojno stanje 4 500 vojnih obveznika; *Pravilo o ishrani u Jugoslavenskoj narodnoj armiji u ratu*, Interno, SSNO, Intendantska uprava, 1983., 99.

⁶⁶ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 22, Pregled receptura za pripremu jela, dostavlja, 16-502 od 26. 6. 1994.; *Uputstvo o pripremanju jela u JNA u ratu*, Interno, SSNO, Intendantska uprava, 1983., 134.

Sanitetsko osiguranje i higijensko-epidemiološko stanje

Osnovni zadatak sanitetskoga osiguranja jest pripadnicima oružanih snaga osigurati najbolje zdravstvene uvjete za život, rad i oružanu borbu. Sanitetsko osiguranje obuhvaća predostrožnu zdravstvenu zaštitu, zbrinjavanje ozlijeđenih i oboljelih i opskrbu sanitetskim materijalnim sredstvima.⁶⁷

Dio sanitetskih materijalnih sredstava Teritorijalne obrane RSK-a UNPROFOR je izuzeo i pohranio u čuvanom skladištu jer je smatrao da bi njihovo korištenje bilo kršenje Vanceova mirovnoga plana.⁶⁸ Opskrba sanitetskim materijalnim sredstvima bila je nedovoljna i nije mogla zadovoljiti potrebe korpusa. Dio sredstava pristizao je donacijama, ali ta sredstva često nisu odgovarala potrebama.⁶⁹ Pored nedostatka sanitetskih materijalnih sredstava, najveći problem sanitetske službe bio je nedostatak stručnoga kadra. U cijeloj zoni odgovornosti korpusa bila su dva vojna i šest civilnih liječnika. U korpusu nije bilo kirurga, anesteziologa, transfuziologa i farmakologa. Zbog nedostatka kadrova i sredstava sanitetska služba nije bila u stanju osigurati pokretnu kiruršku postaju u kojoj bi se zbrinjavali ozlijeđeni i oboljeli u slučaju prekida cestovne komunikacije prema Republici Srpskoj i borbe u okruženju.⁷⁰ Tijekom 1993. dio medicinskoga kadra napustio je jedinice 18. korpusa. Načelnik sanitetske službe u izvješću Komandi korpusa od 30. srpnja 1993. piše: "U zadnje vreme jedinice 18. korpusa napustilo je 6 (šest) medicinskih tehničara. Uz prethodno alarmantno slabu popunjenost sanitetskim kadrovima, ovakvi događaji su uzrokovali veoma teško stanje u sanitetskoj službi..."⁷¹ Rad sanitetske službe dodatno je otežavao i povećani broj vojnih obveznika koji su se javljali na medicinski pregled. Iako je većina pregleda bila medicinski opravdana, dio obveznika simulirao je zdravstvene probleme zbog mogućnosti dobivanja bolovanja i poštete od obveza u jedinicama. Najčešći razlog javljanja vojnih obveznika na medicinski pregled bile su respiratorne zarazne i kronično-degenerativne bolesti. Loši vremenski uvjeti i loši uvjeti smještaja ljudstva bili su uzrok povećanog broja respiratornih bolesti, a razlog porasta kronično-degenerativnih bolesti bio je velik broj obveznika starije dobi.⁷² U dokumentima 18. korpusa nigdje se ne spominju statistički podaci o dobnoj strukturi vojnika.

Higijensko-epidemiološko stanje u 18. korpusu zbog logističkih je problema bilo iznimno teško. Zbog nedostatka intendantskih materijalnih sredstava i niske razine svijesti o osobnoj higijeni kod pripadnika korpusa postojala je mogućnost

⁶⁷ *Pravilo: Pozadinsko obezbeđenje oružanih snaga SFRJ u ratu*, 52.

⁶⁸ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 11, Sanitet Komanda, Izvještaj o stanju organiziranosti i aktuelnoj problematici Sanitetske službe, dostavlja, od 3. 2. 1993.

⁶⁹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 11, Izveštaj o radu SnSl 18. Korpusa, dostavlja.

⁷⁰ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 44, 18. Korpus nerazvrstano, Zahtev za SnMS, dostavlja, pov. br. 9-36 od 4. 3. 1993.

⁷¹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 11, Sanitet Komanda, Izvještaj o aktuelnoj problematici SnSl, dostavlja, Pov. br. 9-73 od 30. 7. 1993.

⁷² HMDCDR, 18. K SVK, kut. 11, Sanitet Komanda, Izvještaj o aktuelnoj problematici SnSl, dostavlja, Pov. br. 9-47 od 24. 4. 1993.

izbijanja epidemija zaraznih bolesti. Načelnik sanitetske službe izvijestio je 10. veljače 1993. Komandu korpusa o higijensko-epidemiološkom stanju u jedinicama. Prema izvještaju, voda iz izvora, bunara i cisterni koju su vojnici pili nije bila zdravstveno provjerena i u većini slučajeva bila je kemijski i bakteriološki zagađena. Više je vojnika jelo i pilo iz iste posude jer nije bilo dovoljno osobnih čitunica i porcija za jelo. Posude i pribor za jelo nisu se dovoljno prali, a većina ljudstva nije prala ruke prije i nakon jela. Zbog svega toga korpusu su prijetila zarazna i epidemijska trovanja hranom koja su mogla onesposobiti veliki dio ljudstva. Bilo je i pojava ušljivosti jer se vojnici nisu redovito kupali, šišali i mijenjali rublje. Zajedničke prostorije nisu se održavale i bile su zadimljene, što je za posljedicu imalo pojavu širenja prehlade, upale grla, upale pluća, bronhitisa, upale sinusa i sl.⁷³

Izvanredni događaji i kriminal u 18. korpusu

Prema pravilniku JNA *Ponašanje vojnika i starešina u vanrednim događajima*, koji je koristio i SVK, izvanredni događaji su negativne pojave u oružanim snagama u kojima su sudjelovali pripadnici oružanih snaga ili osobe izvan oružanih snaga koji imaju za posljedicu nanošenje moralne i materijalne štete i negativan utjecaj na bojnu spremnost komandi, jedinica i ustanova, odnosno oružanih snaga u cjelini. Pod izvanredne događaje ubrajali su se nedisciplina, smrtni slučajevi, samoubojstva, prometne nesreće, kriminal, nesreće na straži i obavljanju radova.⁷⁴

Disciplina je u 18. korpusu bila na veoma niskoj razini zbog odbijanja zapovijedi, napuštanja položaja, opijanja i krađa. Česta je pojava bila i stradavanje vojnika zbog nepažljivog korištenja osobnoga naoružanja ili u vlastitim minskim poljima.⁷⁵ Tijekom 1993. na razini cijeloga korpusa bilo je 45 izvanrednih događaja, u kojima je poginulo 28, a ranjeno 38 vojnika. Od 28 poginulih samo ih je deset (36%) nastradalo od hrvatske mine ili snajpera, a ostatak (18, tj. 64%) otpadao je na samoubojstva, ubojstva, prometne nezgode, utapanja i stradavanja u vlastitim minskim poljima. Od 18 smrtnih slučajeva među vojnicima, za 15 (83%) glavni je uzrok stradavanja bio alkohol.⁷⁶ Komanda korpusa uputila je 17. veljače 1994. svim podčinjenim jedinicama analizu izvanrednih događaja za 1993. godinu. U analizi su navedeni karakteristični slučajevi stradavanja pripadnika korpusa. Na primjer, pripadnik milicije ubio je pripadnika 98. pješadijske brigade nakon cjelodnevnog opijanja. Milicajac je uzeo pištolj, ispalio metak u vojničkovu glavu i na mjestu ga ubio. Isto tako, pijani pripadnik 54. brigade poginuo je u minskom polju u želji da napadne "ustaše". Vikao je da zna raspored mina i gdje se

⁷³ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 13, Izvještaj o HE situaciji i zadaci za sprečavanje i širenje zaraznih bolesti, dostavlja, 9-19 od 18. 2. 1993.

⁷⁴ *Ponašanje vojnika i starešina u vanrednim događajima*, Vojna tajna poverljivo, Visoka vojnopolitička škola JNA, 1988., 2.-3., 18.-29.

⁷⁵ N. BARIĆ, *n. dj.*, 312.-313.

⁷⁶ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 1, Izvještaji, naredbe, zahtjevi, potvrde, Analiza vanrednih događaja u 18. korpusu za 1993. godinu, dostavlja, Str. pov. 18-4 od 17. 2. 1994.

nalaze "ustaše". Suborci su ga pokušali zadržati, ali im se oteo, nagazio je na minu i odmah podlegao ozljedama.⁷⁷ Konzumacija alkohola među pripadnicima korpusa bila je učestala pojava zbog opće neimaštine i sumorne svakodnevice. Alkohol se konzumirao i zbog prividnog osjećaja samopouzdanja, smanjenja napetosti i stresa uzrokovanog stalnim boravkom na prvoj borbenoj crti.⁷⁸ U prvih šest mjeseci 1994. zbilja su se 22 izvanredna događaja, u kojima je poginulo 12, a ranjeno 13 vojnika. Od toga se 13 događaja odnosilo na nesreće uzrokovane nedisciplinom i nepažnjom, a uzroci ostalih bili su konzumacija alkohola, nepridržavanje prometnih pravila i nasilje u obitelji.⁷⁹ Podaci o izvanrednim događajima za drugu polovinu 1994. i za 1995. nisu dostupni.

Komande korpusa i podčinjenih jedinica gotovo su svakodnevno upozoravale pripadnike korpusa na pogubno djelovanje konzumacije alkohola i svih oblika nediscipline, što su bili glavni uzroci izvanrednih događaja. Ipak, izvanredni događaji s teškim posljedicama bili su stalna pojava u svim jedinicama korpusa.⁸⁰ U kategoriju izvanrednih događaja spadala je i zloraba naoružanja i nekontrolirano trošenje streljiva. Česti su bili slučajevi da vojni obveznici pucaju iz osobnoga naoružanja na javnim mjestima, što je UNPROFOR smatrao kršenjem Vanceova mirovnoga plana. Zbog sve učestalije zlorabe naoružanja Komanda korpusa sastavila je 8. kolovoza 1993. cjenik streljiva i naoružanja u dinarima i dolarskoj protuvrijednosti da bi se od vojnika koji su zloupotrijebili naoružanje mogla naplatiti počinjena šteta.⁸¹ Komanda je uz to 18. kolovoza 1993. zapovjedila svim jedinicama da se svakom vojniku koji puca iz objesti ili veselja oružje mora oduzeti, utrošeno streljivo naplatiti, a vojnik poslati u vojni zatvor.⁸²

Komanda je u svojim izvješćima podčinjenim jedinicama upozoravala na nedisciplinu, nepropisno nošenje odore i znakovlja, neuredan izgled i nepravilno ophođenje s nadređenima. Podčinjenim jedinicama bilo je zapovjedbno da se zavedu red i disciplina. Većina vojnih obveznika nastavila se ponašati nevojnički jer je dio komandnoga kadra tolerirao takvo ponašanje.⁸³ Dio starješina bili su sudionici izvanrednih događaja iako se od njih očekivalo da osobnim primjerom utječu na to da do njih ne dođe. Zbog svojih su postupaka kažnjavani vojnim zatvorom i gubitkom čina. Svojim ponašanjem i nedisciplinom negativno su utjecali na ostale pripadnike korpusa.⁸⁴

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ N. BARIĆ, *n. dj.*, 314.-315.

⁷⁹ HMDCDR, 54. pješadijska brigada Srpske vojske Krajine (dalje: 54. pbr. SVK), kut. 19, Komanda 18. korpusa, Analiza vanrednih događaja za prvo polugodište 1994. godine, Str. pov. br. 20-214 od 20. 7. 1994.

⁸⁰ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 5, Informacija potčinjenim jedinicama, dostavlja, Pov. br. 6-25/93 od 18. 5. 1993.; HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 5, Informacija i naređenje potčinjenim jedinicama, dostavlja, Pov. br. 6-66/93 od 14. 7. 1993.; HMDCDR, 54. pbr. SVK, kut. 1, Informacija potčinjenim jedinicama, Pov. br. 42-2 od 26. 7. 1993.

⁸¹ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 2, Cene municije i naoružanja, dostavlja, Pov. br. 77-4 od 8. 8. 1993.

⁸² HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 2, Nošenje i zloupotreba dugog naoružanja, Pov. br. 278-2/93 od 18. 8. 1993.

⁸³ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 7, Jačanje reda i discipline, naređenje, dostavlja, Str. pov. 01-35-02/93 od 3. 3. 1993.

⁸⁴ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 21, Bataljun za intervencije, Predlog za skidanje čina vodnika S. (V.) Ž., dostavlja se, Br. 06-01/94 od 10. 1. 1994.

Dio vojnkinja koje su u korpusu obavljale pomoćne dužnosti bio je prilikom njihova obavljanja izvrnut spolnomu uznemirivanju. Poručnik na dužnosti komandanta 4. pješadijskog bataljuna 98. pješadijske brigade zlostavljao je pet vojnkinja (od toga tri maloljetne) koje su obavljale dužnosti u komandi bataljuna. U pojedinačnim izjavama zlostavljanih vojnkinja od 7. srpnja 1993. komandi 98. pješadijske brigade stoji da ih je poručnik dodirivao na neprimjeren način, nagovarao na spolne odnose, a kada bi ga odbile, postajao je nasilan.⁸⁵

Teško gospodarsko stanje, opće siromaštvo i neimaština na okupiranom prostoru zapadne Slavonije doveli su do porasta kriminala među pripadnicima 18. korpusa. Na razini 18. korpusa bila je ustrojena četa Vojne policije koja je bila izravno podređena Komandi korpusa. Taktička grupa-1 te 51., 54. i 98. pješadijska brigada u svojem su sastavu imale po vod Vojne policije, a 59. i 63. odred nisu imali Vojnu policiju. Nedostatak vojno-policijske opreme (sredstava veze, motornih vozila, zaštitnih prsluka, odora i oznaka) otežavao je uspješno obavljanje zadataka u otkrivanju kriminala i borbi protiv diverzantsko-izvidničkih grupa. Zbog loše opremljenosti vodovi Vojne policije po pješadijskim brigadama i četa Vojne policije bili su osposobljeni samo za izvršavanje mirnodopskih vojno-policijskih zadataka.⁸⁶

Pod pritiskom siromaštva i ugrožene egzistencije, moral pripadnika Vojne policije bio je veoma nizak. Dio pripadnika nesavjesno je obavljao svoje zadatke ili su se okrenuli kriminalu. U izvješću komande 98. pješadijske brigade podčinjenim jedinicama od 4. lipnja 1993. stoji da je vojni policajac ukrao naftu pripadniku Nepalskoga bataljuna UNPROFOR-a. U istom se izvješću kaže da je drugi vojni policajac pustio kamion s ukradenim konjem preko mosta na Savi u Staroj Gradiški. Vojni su policajci udaljeni iz službe, a protiv njih je pokrenut kazneni postupak.⁸⁷

Sitne krađe bile su svakodnevna pojava među pripadnicima korpusa. Vojnici su na kontrolnim točkama zaustavljali, pretresali i pljačkali humanitarne konvoje pod pratnjom UNPROFOR-a. Oduzimali bi meso, voće, cigarete i gorivo. Raširena je bila i pljačka sekundarnih sirovina. Ostaci sanduka za streljivo, ostaci čahura i vojne ambalaže otuđivali su se i preprodavali.⁸⁸

Kriminalom su se bavili i oficiri korpusa. U kontraobavještajnoj procjeni organa bezbednosti (vojna sigurnosna služba) bez nadnevka iz 1995. Komanda korpusa upo-

⁸⁵ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 18, O. S., 4. pb. Roždanik, Izjava u vezi problema u obavljanju funkcionalnih dužnosti, 7. 7. 1993.; HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 18, Ž. G., 4. pb. Roždanik, Izjava u vezi problema u obavljanju funkcionalnih dužnosti, 7. 7. 1993.; HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 18, R. T., 4. pb. Roždanik, Izjava u vezi problema u obavljanju funkcionalnih dužnosti, 7. 7. 1993.; HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 18, K. M., 4. pb. Roždanik, Izjava u vezi problema u obavljanju funkcionalnih dužnosti, 7. 7. 1993.; HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 18, D. P., 4. pb. Roždanik, Izjava u vezi problema u obavljanju funkcionalnih dužnosti, 7. 7. 1993.

⁸⁶ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 145, 18. Korpus, komanda, fotokopije..., Vojno-policijska problematika, dodatak referatu OB, izvještaj, Sp. br. 49-2 od 24. 4. 1995.

⁸⁷ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 5, Informacija potčinjenim jedinicama, dostavlja, Pov. br. 6-38/93 od 4. 6. 1993.

⁸⁸ HMDCDR, ZnŠTO ZS, kut. 6, Poštovani pukovniče Čubriću, Br. 4-4 od 1. 2. 1993.; HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 2, Sprečavanje otuđivanja i postupak sa sekundarnim sirovinama, Pov. br. 43-2/93 od 30. 4. 1993.

znata je s kriminalom koji je počinio kapetan na dužnosti pomoćnika načelnika štaba za organizacijsko-mobilizacijske i personalne poslove u komandi 54. pješadijske brigade. Kapetan je po otvaranju autoceste svakodnevno odlazio na neokupirano područje Hrvatske radi krijumčarenja goriva i druge robe koje je nedostajalo u RSK-u. Također piše da se poručnik koji obavlja dužnost komandira čete u 54. pješadijskoj brigadi svakodnevno bavi krijumčarenjem goriva s neokupiranoga područja Hrvatske. Dalje u procjeni stoji da su i pojedini starješine Komande korpusa sudjelovali u kriminalu. Blagajnik u Komandi korpusa, stariji vodnik 1. klase, otuđio je novac iz blagajne korpusa. Istragom Vojne policije utvrđeno je da u blagajni nedostaje 27.000 dinara. Novac je otuđen uz odobrenje pukovnika na dužnosti pomoćnika komandanta za pozadinu i kapetana 1. klase na dužnosti načelnika financijske službe korpusa. Radom organa bezbednosti utvrđeno je da je major, načelnik tehničke službe, na priznanicu iz blagajne korpusa podigao 3.700 dinara radi kupovine rezervnih dijelova za motorna vozila. Od ukupnog iznosa podignutog novca major je vratio samo 1.900 dinara, a razliku je zadržao.⁸⁹ Važno je naglasiti da izvješća organa bezbednosti o obavještajnoj problematiki u korpusu za 1993. i 1994. nedostaju. Moguće je da su namjerno odnesena tijekom srpskoga povlačenja u vrijeme "Bljeska" ili jednostavno dosad nisu pronađena.

Otvaranjem autoceste težište djelovanja Vojne policije usmjereno je na osiguranje prometa autocestom i onemogućivanje ilegalne trgovine i krijumčarenja.⁹⁰ Sva roba koju je četa Vojne policije oduzimala u suradnji s vodovima Vojne policije iz 98. i 54. pješadijske brigade slala se u 91. pozadinsku bazu, odakle se dalje izdavala ostalim komandama i jedinicama 18. korpusa. Od 31. ožujka do 14. travnja 1995. zaplijenjeno je 14 733 litara dizela i 4559 litara motornoga benzina. Uz velike količine pogonskoga goriva zaplijenjeno je 1637 kg praška za rublje, 500 kg umjetnoga gnojiva, 1500 kg šećera, 140 litara jestivoga ulja, 6100 kg pšeničnoga brašna, 2530 kg stočne hrane i ostala deficitarna roba na području zapadne Slavonije.⁹¹

Količina pogonskoga goriva oduzetog od 31. ožujka do 14. travnja 1995. gotovo je bila jednaka mjesečnim kvotama pogonskoga goriva za cijeli 18. korpus koje je dodjeljivao GŠ SVK-a. Primjerice, kvota za srpanj 1993. bila je 18 000 litara dizela i 6000 litara motornoga benzina, a za kolovoz iste godine 17 250 litara dizela i 4690 litara motornoga benzina.⁹² Podaci o količini zaplijenjene robe od otvaranja autoceste za promet krajem prosinca 1994. pa do kraja ožujka 1995. nisu dostupni.

Krijumčarenjem su se uglavnom bavili oni koji su ga trebali spriječiti. Golemo bogaćenje pojedinaca izazivalo je ogorčenje među vojnim kadrom i postavljalo

⁸⁹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 32, Prilog za mesečno referisanje sa dopunom KOP, izvještaj; HMDCDR, 18. K SVK, kut. 145, 18. Korpus, komanda, fotokopije..., Vojno-policijska problematika, dodatak referatu OB, izvještaj, Sp. br. 49-2 od 24. 4. 1995.

⁹⁰ *Isto*.

⁹¹ *Isto*; HMDCDR, 18. K SVK, kut. 154, 91. PoB, Izveštaj o oduzimanju nelegalno uvezenih MS iz RH, dostavlja, Pov. br. 5-75/1 od 15. 4. 1995.

⁹² HMDCDR, 18. K SVK, kut. 87, 91. PoB, Kvota pogonskog goriva za juli 1993., dostavlja, Pov. br. 17-151 od 9. 7. 1993.; HMDCDR, 18. K SVK, kut. 87, 91. PoB, Kvota pogonskog goriva za avgust 1993., Pov. br. 13-256 od 1. 8. 1993.

se pitanje svrsishodnosti obrane. Odlasci pripadnika korpusa u kupovinu goriva i ostale robe na neokupirano područje Hrvatske bili su i sigurnosni problem. Curenje vojnih podataka i prikupljanje obavještajnih podataka od strane hrvatskih tajnih službi organ bezbednosti 18. korpusa nije uspio zaustaviti.⁹³

Borbeni moral u 18. korpusu Srpske vojske Krajine

Borbeni moral je svijest o potrebi nužnosti borbe i pripremljenosti oružanih snaga da izvršavaju svoje zadaće, posebno u ratu.⁹⁴ Izgradnji i jačanju borbenoga morala u miru pomažu komande i starješine brigom za sigurnost života u obuci, prometu, vojnim vježbama i radovima strogim poštivanjem i provođenjem propisa. Komande i starješine u ratu razvijaju brigu za ljudstvo zbrinjavanjem ranjenih i bolesnih, osiguravanjem smještaja, prehrane i osiguranjem borbenih potreba. Komande su dužne pratiti utjecaj psihofizičkih i prirodnih činitelja na borbeni moral, poput utjecaja oskudice u prehrani, nedostatka vode i borbenih sredstava.⁹⁵ Praćenje borbenoga morala i moralno-političkoga stanja među vojnicima zadatak je moralno-političkoga osiguranja. Djelovanjem moralno-političkoga osiguranja izgrađuje se otpornost vojnika na propagandno-psihološko djelovanje neprijatelja i spremnost za izvršenje zadataka.⁹⁶

Komanda korpusa i komande podčinjenih jedinica bile su svjesne niske razine borbenoga morala među vojnicima, ali nisu mogle osigurati uvjete koji bi doveli do podizanja razine morala. Minimalni pomaci u organizaciji rada na prvoj borbenoj crti, utvrđivanja položaja i smanjenja opterećenja vojnika na zadacima osiguranja borbene crte nisu mogli dovesti do značajnijega poboljšanja morala. Nedostatak materijalno-tehničkih sredstava i slaba prehrana bili su ključni problemi i glavni uzrok niskog borbenog morala i bojne spremnosti vojnika.⁹⁷

Komanda korpusa redovno je izvještavala GŠ SVK-a o radnjama koje je poduzimala radi podizanja bojne spremnosti i u svojim izvješćima stanje u jedinicama prikazivala je boljim od stvarnog.⁹⁸ Također, podčinjene jedinice redovno su izvještavale Komandu korpusa o stanju morala i bojne spremnosti. Iz primljenih izvještaja podčinjenih jedinica Komanda korpusa nije mogla zaključiti da postoje bilo kakve prepreke koje bi

⁹³ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 145, 18. Korpus, komanda, fotokopije..., Vojno-policijska problematika, dodatak referatu OB, izvještaj, Sp. br. 49-2 od 24. 4. 1995.; HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 5, Informacija potčinjenim jedinicama, dostavlja, Str. pov. 35-4 od 19. 1. 1995.; HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 5, Informacija potčinjenim jedinicama, dostavlja, Pov. br. 35-7 od 21. 1. 1995.

⁹⁴ "Borbeni moral", VL, 68.

⁹⁵ *Uputstvo za izgrađivanje i jačanje borbenog morala JNA*, Poverljivo, SSNO, Politička uprava, 1974., 19., 22., 26., 34.

⁹⁶ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 94, 51. pešadijska brigada, VP 9164, Moralno-političko obezbeđenje.

⁹⁷ HMDCDR, 54. pbr. SVK, kut. 1, Izveštaj o stanju morala, dostavlja, Pov. br. 42-36 od 1. 7. 1994.; HMDCDR, 54. pbr. SVK, kut. 1, Izveštaj o stanju morala, dostavlja, Pov. br. 42-37 od 8. 7. 1994.; HMDCDR, 54. pbr. SVK, kut. 1, Izveštaj o stanju morala, dostavlja, pov. br. 42-38 od 16. 7. 1994.

⁹⁸ J. BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, Ž. KRIŽE GRAČANIN, *n. dj.*, 171.; M. SEKULIĆ, *n. dj.*, 101.

negativno utjecale na uspjeh obrane u slučaju napada hrvatskih snaga jer su izvještaji dijelom bili lažirani.⁹⁹ Dok su komande brigada dijelom lažirale izvještaje, komande pješćadijskih bataljuna u svojim su izvještajima svakodnevno upozoravale na loše stanje borbenoga morala vojnika uzrokovanog lošim uvjetima na prvoj borbenoj crti. Tako su 8. srpnja 1993. 44 vojnika 1. pješćadijskog bataljuna 98. pješćadijske brigade samovoljno napustila svoje položaje. Žalili su se na razliku u plaćama između pripadnika SUP-a i SVK-a. Veliko nezadovoljstvo niskim primanjima proširilo se i na ostatak pripadnika 1. pješćadijskog bataljuna 98. pješćadijske brigade, pa se 9. srpnja 1993. vojnici nisu pojavili na položajima.¹⁰⁰ Tek kada su pripadnici 1. pješćadijskog bataljuna 98. pješćadijske brigade napustili položaje, komanda 98. pješćadijske brigade izvijestila je 9. srpnja 1993. Komandu korpusa o nezadovoljstvu vojnika i zatražila pomoć.¹⁰¹

Komandant 2. pješćadijskog bataljuna 98. pješćadijske brigade izvijestio je 28. kolovoza 1993. komandu brigade da moral vojnika nije na potrebnoj razini zbog problema koje nadređene komande ne rješavaju. Komandant bataljuna upozorio je nadređenu komandu na to da se vojnici žale na hranu i da će započeti štrajk glađu ako se hrana uskoro ne popravi.¹⁰² Istoga dana komanda 98. brigade u redovnom borbenom izvještaju Komandi korpusa nigdje nije spomenula da postoje problemi sa 2. pješćadijskim bataljunom. Brigada je izvijestila Komandu korpusa da je stanje morala zadovoljavajuće.¹⁰³ Komandant 2. pješćadijskog bataljuna 98. pješćadijske brigade žalio se u izvješću od 25. rujna 1993. komandi brigade na problem s ljudstvom i nedostatak obuće i odjeće. Rekao je da zbog malog broja vojnika, uglavnom starijih godišta, dolazi do masovne pojave bolovanja, zbog čega ne mogu izvršavati bojne zadatke. Uz to je molio da se popravi količina i kvaliteta hrane.¹⁰⁴ Istoga dana komanda 98. brigade izvijestila je Komandu korpusa da 2. pješćadijski bataljun radi na provođenju redovnih bojnih zadataka.¹⁰⁵ U izvješću se nigdje ne spominju problemi u 2. pješćadijskom bataljunu.

Komande brigada i odreda nisu pratile stanje borbenoga morala među vojnicima u jedinicama niti rješavale probleme koji su dovodili do opadanja razine morala i boj-

⁹⁹ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 14, Komanda 2. pješćadijskog bataljuna, Redovni borbeni izvještaj, od 29. 4. 1993.; HMDCDR, 18. K SVK, kut. 18, Pregled predloga i zahteva potčinjenih jedinica, od 29. 4. 1993.; M. SEKULIĆ, *n. dj.*, 101.-103.

¹⁰⁰ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 12, Komanda 1. pješćadijskog bataljuna, Redovni borbeni izvještaj, dostavlja, od 8.-9. 7. 1993.

¹⁰¹ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 52, Komanda 98. pbr., Redovni borbeni izvještaj, dostavlja, Str. pov. br. 5-87/93 od 9. 7. 1993.

¹⁰² HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 14, Komanda 2. pješćadijskog bataljuna, Redovni dnevni borbeni izvještaj, od 28. 8. 1993.

¹⁰³ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 52, Komanda 98. pbr., Str. pov. br. 5-137, Redovni borbeni izvještaj, dostavlja, od 28. 8. 1993.

¹⁰⁴ HMDCDR, 98. pbr. SVK, kut. 14, Komanda 2. pješćadijskog bataljuna, Redovni dnevni borbeni izvještaj, od 25. 9. 1993.

¹⁰⁵ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 52, Komanda 98. pbr., Redovni borbeni izvještaj, dostavlja, Str. pov. br. 5-165/93, od 25. 9. 1993.

ne spremnosti. Zbog pada morala i bojne spremnosti pripadnici pojedinih jedinica zanemarili su sustav vojne podređenosti, odnosno preskakali su razine zapovijedanja i mjerodavnosti. Rješenja za njihove probleme nije bilo, iako su svoje prigovore, zahtjeve i pritužbe podnosili na najnižoj razini, pa su se odlučili izravno obratiti Komandi korpusa. U anonimnom pismu bez nadnevka stoji: "Obraćam se ovim dopisom komandantu korpusa pukovniku Čeleketiću. Ovo iznosim u svoje ime i u ime većine boraca koji se nalaze na prvoj borbenoj liniji... Nekoliko smo puta preko nižih starješina tražili maskirna odjela, ali stalno nam se govori nema uniformi. Tako smo to i prihvatili ali malo malo se čuje stiglo ovoliko uniformi, stiglo onoliko uniformi, a mi to i vidimo puni su Okučani šminkera u maskirnim odijelima i sa pištoljima šecu kao šminkeri, a nijedan ne ide na prvu borbenu liniju... Kod nas je bilo slučajeva da u patrolu ide vojnik u plavome džemperu, pa molim vas lijepo procijenite na kojoj udaljenosti bi njega otkrio neprijateljski vojnik... U dopisu ne želim da ističem svoje ime, ni jedinicu kojoj pripadam, jer ovo se ne odnosi samo na nas već mislim i ubeđen sam u to da sa tim dijele mišljenje svi čestiti borci Republike Srpske Krajine."¹⁰⁶

Zaključak

U 18. korpusu brojnost ljudstva, komandnoga kadra i ratne tehnike nikada nije dosegla razinu predviđenu organizacijsko-formacijskim planovima. Nepopunjenost štabova i komandi formacijskim sredstvima, loše stanje morala, loša mobilizacijska spremnost i loše logističko osiguranje imali su izravan utjecaj na bojnu spremnost. Brojni problemi umanjivali su bojnu spremnost korpusa, zbog čega nije mogao izvršavati zadatke koje su mu zadali GŠ SVK-a i Komanda korpusa. Pozadinsko osiguranje nije bilo doraslo zadatku opskrbe jedinica i komandi potrebnim količinama materijalno-tehničkih sredstava. Pripadnici korpusa oskudijevali su u obući, odjeći i priboru za osobnu higijenu. Prehrana vojnika, i uz velika naprezanja sustava opskrbe, bila je slaba, neredovita i količinski nedostatna za normalno funkcioniranje u bojnim uvjetima. Nedostatak sanitetskih i intendantskih materijalnih sredstava te nebriga za ozlijeđene i bolesne izravno su utjecali na pad morala među vojnicima. Stanje prehrane u 18. korpusu bilo je izravno povezano s razinom morala i izdržljivošću vojnika, a samim time i moralom korpusa u cjelini. Neredovita opskrba dovela je do povećanog iscrpljivanja jedinica i komandi. Zapadna Slavonija bila je ekonomski i prometno izolirano područje, što je još više pogoršavalo ionako teško stanje. Otvaranjem autoceste u prosincu 1994. kod dijela pripadnika korpusa pojavio se defetizam jer su uvidjeli da se na neokupiranom području Hrvatske živi bolje. Osim vojne moći hrvatskih snaga, brzom porazu 18. korpusa u svibnju 1995. svakako su doprinijeli siromaštvo i nedostatak ljudstva na području zapadne Slavonije.

¹⁰⁶ HMDCDR, 18. K SVK, kut. 55, Zahtjev.

SUMMARY

STATE OF MORALE, COMBAT READINESS AND SUPPLY PROBLEMS IN THE 18TH CORPS OF SERB ARMY OF KRAJINA

The author analyses the state of logistics and combat morale in the 18th Army Corps of the Serbian Krajina. This Army Corps was established through reorganization of the Territorial Defence in the occupied territories of Western Slavonia. It consisted of three infantry brigades, two squadrons, a tactical group, an intervention battalion, a mixed artillery regiment and a background base. At the level of the Corps Command, logistics services were established with the purpose of supplying and equipping the units. Due to the lack of material and technical resources, as well as manpower, the corps was the smallest and the weakest within the Serbian Army of Krajina and it never reached the level anticipated in the organisation and formation plans. The Corps Logistics could not supply sufficient amounts of food and equipment for the recruits. Poor nutrition and badly equipped troops had led to declining levels of morale and ability to perform combat tasks. General poverty resulted in the increase of crime and decline of military discipline among the troops.

Alcoholism and disobedience had led to frequent fatal accidents among soldiers. Although the Headquarters were aware of all the problems in the Corps, they failed to entice discipline among compulsorily enlisted soldiers and to ensure regular and adequate supply of the subordinate units. The decline of morale, indiscipline and the lack of military equipment had caused the inability of the 18th Corps to carry out everyday combat tasks. For all its weaknesses, the Corps had not been able to successfully resist the attack from Croatian forces, which brought its final collapse in May 1995.

Keywords: Serbian Army of Krajina, 18th Corps, Logistics, Fighting morale, Western Slavonia